

SENÂÏ'NİN “KEREM” REDİFLİ KASİDESİNİN GELENEK İÇİNDEKİ YERİ*

THE PLACE OF SANAI'S ODE WITH THE “KEREM” REDIF WITHIN THE TRADITION

Neslihan POLAT**

Öz

Mollâ Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve li-takvîyeti ehli'l-fütüvve* adlı Farsça eserini Türkçeye tercüme eden mütercimlerden biri de XVI. yüzyıl şairlerinden Senâyî'dir. Şairin, *Divân'ı* ve *Ravzatü'l-ebâr* adlı manzum bir eseri daha bulunduğu tezkireler tarafından kaydedilmişse de henüz bu eserlere ulaşılammıştır. Mevcut bilgilere göre Senâyî'nin günümüze ulaşabilmiş tek eseri olan söz konusu tercümede Hz. Muhammed'in mucizeleri, ehl-i beytin ve sahabelerin menkıbeleri anlatılmış; bu eser Kânûnî Sultan Süleymân'a sunulmak için kaleme alınmıştır. Senâyî'nin bu eseri daha ziyade mensur bir metin olmakla beraber içerisinde Arapça ve Farsça manzumeler de ihtiva eder. Bu tercüme içerisinde mütercimin telif ettiği bazı manzum kısımlar da yer almaktadır. Bu çalışmada, söz konusu kısımlardan biri olan “kerem” redifli manzume incelenmiş, bilhassa Necâtî Bey ve Hayâlî Bey'in aynı redifli şiirleri ile olan ortaklıkları başta olmak üzere manzumenin diğer “kerem” redifli kasideler içindeki yeri üzerine düşünülmüştür. Tespit edilmiş olan “kerem” redifli kasideler af dileği ya da ihsan beklentisi gibi maksatlarla yazılmış ve bir devlet büyüğüne sunulmuştur. Senâyî'nin tevhid türünde yazılmış olan bu manzumesi özellikle yazılış amacı bakımından diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mollâ Câmî, Senâyî, Şevâhidü'n-nübüvve, kerem kasidesi, nazire.

Abstract

One of the translators who translated Mulla Jami's Persian poem titled *Şevâhidü'n-nübüvve li-takvîyeti ehli'l-fütüvve* into Turkish is the 16th century poet Sanai. Even though it was noted in tezkires that the poet has a *Diwan* and another poetic work titled *Ravzatü'l-ebâr*, these works have not been found yet. According to the current information, the miracles of Prophet Muhammad and the tales of the Ahl Al-bayt and the companions of the Prophet Muhammad are narrated in this translation, which is the only extant work by Sanai and it was written to be presented to Suleiman the Magnificent. Despite being a text written rather in prose, this work by Sanai includes Arabic and Persian poems as well. This translation also consists of some poetic parts compiled by the translator. As one of the related parts, the poem with the “kerem” redif was examined in this study; its common points particularly with the poems of Necâtî Bey and Hayâlî Bey containing the same rhyme and the place of this poem within the other odes with the “kerem” redif were

* Yazımızın hazırlanma sürecinde kıymetli görüşlerine başvurduğum hocalarım Prof. Dr. Hanife KONCU ve Doç. Dr. Müjgân ÇAKIR'a çok teşekkür ederim.

** Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (neslihanpolat1@gmail.com) ORCID ID: 0000-0001-7885-4522

taken into consideration. The identified odes with the "kerem" *redif* were written with the aim of asking for mercy or expectation of beneficence and they were presented to a statesman. Having been written in *tevhid*, this poem by Sanai differs from the other examples, specifically in terms of the purpose of writing.

Keywords: Mulla Jami, Sanai, Shawahid al-nubuwwah, ode, kerem kasidesi.

XVI. yüzyıl Klasik Türk edebiyatı şairlerinden Senâî'nin asıl adı Mehmed, Mehmed ya da Muhammed'dir. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Kânûnî Sultan Süleymân (salt. 1520-1566) devrinde yaşadığı bilinmektedir. Kaynaklar onun Balıkesirli olduğunu söyler.¹

Senâî'nin hayatıyla ilgili detaylı bilgilere ulaşılammıştır. Ancak bazı kaynaklarda şairin medrese tahsili aldıktan sonra müderrislik, kadılık, hâkimlik görevlerinde bulunduğu kaydedilmiştir.² Örneğin Mehmed Tevfik (ö. 1893) *Kâfile-i Şuarâ* adlı tezkiresinde bu bilgiye "Tarîk-i tadrîse sülûk ile mülâzım ve bazı bilâda kâdî ve hâkîm olmuştur." ifadesiyle yer verir.³

Şairin vefat tarihi için Mehmed Süreyyâ (ö. 1909), Kânûnî Sultan Süleymân devri sonlarını işaret etmiştir.⁴ Kâtip Çelebi (ö. 1657), Senâî'nin H.974/M. 1567 yılında vefat ettiği bilgisini verir.⁵ Bu hususa diğer kaynaklarda değinilmemiştir.

Şairden bahseden tezkirelerde onun şiirlerinden ve edebî kişiliğinden ziyade insanî vasıflarının ön plana çıkarılmış olması dikkat çekmektedir. XVI. yüzyıl tezkire yazarlarından Ahdî (ö. 1593-94), *Gülşen-i Şuarâ*'sında Senâî için "Gülşen-i nazm içre nihâl-i nevresin vâdî-i şîre tâze-heves ve rûz u şeb bülegâ-yı senâ-güster ve fusahâ-yı suhen-perverler ile mübâhese ve müzâkereden hâlî degüldür."⁶ ifadelerine yer vererek onun şiire yeni heves ettiğini, gece gündüz üstad kimselerle bu konularda sohbet ettiğini söylemektedir. Kınalı-zâde Hasan Çelebi (ö. 1604), *Tezkiretüş-şuarâ*'sında "Ahlâk-ı hasene ve ma'ârif-i kemâlât-ı müstahsene ile ma'rûf emsâl ü akrânı miyânında fezâ'il ü irfân ile mevsûfdur."⁷ diyerek Senâî'nin güzel ahlaklı bilgili ve akranları arasında faziletli, irfan sahibi bir kimse oluşundan söz etmektedir.

Senâî'nin eserleri hakkında bilgi veren kaynaklardan *Kâfile-i Şuarâ*'da Mehmed Tevfik, şairin *Divân*'ı ve *Ravzatü'l-ibrâr* adlı bir eseri olduğunu belirtir ve "âsâr-ı şîriyyesinden âtîde muharrer nazmından başkasına dest-res olunmadı" der. Kâtip Çelebi de bu iki eseri zikretmiş; her ikisinin de Türkçe yazıldığı ve *Ravzatü'l-ibrâr*'ın manzum bir eser olduğu bilgisini eklemiştir.⁸

1 Müjgân CUNBUR, "Senâî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.7, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 561; "Senâî Mehmed Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 7, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, s. 513.

2 Haluk İPEKTEN, Mustafa İSEN, Recep TOPARLI vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 437.

3 Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Müjgân Çakar, Hanife Koncu, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 145.

4 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, C.5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1495.

5 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Haz. Rüşti Balcı, C. 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 748.

6 Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Haz. Süleyman Solmaz, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 248.

7 Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretüş-Şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan, 2017, s. 257, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebidf.pdf?0> [erişim tarihi: 18.08.2018]

8 Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s. 644.

Ancak Mehmed Tahir (ö. 1925), *Osmanlı Müellifleri*'nde şairin, bir nüshası Revan Odası Kütüphanesi'nde bulunan “Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi”ne işaret eder.⁹ Bahsi geçen eserden söz eden bir diğer kaynak da İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın (ö. 1977) *Karesi Meşâhiri* adlı biyografi kitabıdır. Uzunçarşılı, şairin eserlerine Bursâda medfûn Emir Sultan için yazılmış bir menâkıbı da ekler.¹⁰ Ancak bu son eser diğer biyografi kitaplarında yer almamakla beraber *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*nde de yine Kânûnî dönemi şairlerinden olan Manisalı Senâyî'ye ait olarak kaydedilmiştir.¹¹ Dolayısıyla kaynaklar tedkik edildiğinde Senâyî'nin *Divân*, *Ravzatü'l-ibrâr* ve *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* adlı üç eserine tesadüf edilmektedir. Araştırmalarımız sırasında şairin *Divân*'ına ve *Ravzatü'l-ibrâr*'ına rastlayamadık. Şairin elimizde bulunan *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*'nin¹² ise muhtelif kütüphanelerde beş yazma nüshası mevcuttur.¹³

Senâyî, Mollâ Câmî'nin (ö. 1492) *Şevâhidü'n-nübüvve li-takviyeti ehli'l-fütüvve* adlı Farsça eserini Türkçeye tercüme eden mütercimlerdendir.¹⁴ Hz. Muhammed'in mucizelerinin ve peygamberliğinin delillerinin anlatıldığı; ehl-i beyt ve sahabenin menâkıbının söz konusu edildiği bu eser devrin padişahı Kânûnî Sultan Süleymân'a sunulmak üzere yazılmıştır. Senâyî Efendi'nin bu tercümesinde yaklaşık 400 hadise “mucize” ya da “menkabe” başlıkları altında verilmiştir. Hz. Muhammed'in mucizelerinin akabinde Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman'ın olağanüstü hâlleri anlatılmış ve e'imme-i isnâ aşer bahsine geçilmiştir. Senâyî, söz konusu şahısları manzum ifadelerle de anmış ve ardından sahabeden bazı kimselerin menâkıbına yer vermiştir. Mollâ Câmî'nin zikrettiği tâbiin ve tebe-i tâbiünden bazı şahısların olağanüstü hâlleri, Senâyî'nin tercümesinde yer almaz. Şair, Allah'ın adını anmayı tavsiye ettiği bir manzumesi ile eserini tamamlamıştır.

Senâyî'nin Mollâ Câmî'den tercüme ettiği bu eseri daha ziyade mensur bir metindir; ancak yer yer Arapça şiir parçaları da ihtiva etmektedir. Bununla beraber şair, kendi te'lif ettiği manzum parçalara da yer vermek suretiyle hem anlatımın akışındaki durağanlığı önlemiş hem de elimizde bulunan tek eserden yola çıkarak şiir söyleme kabiliyeti hakkında fikir sahibi olmamıza vesile

9 Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı, C.II, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2003, s. 341.

10 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri*, Haz. Mehmet Sarı, Ahmet Karaman, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 1999, s. 74.

11 Engin Selçuk, “Senâyî, Senâyî Mehmed Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014. <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3382> [erişim tarihi: 13.08.2018]

12 Neslihan Polat, *Senâyî'nin “Menâkıb-ı Mûcizât-ı Resûlullâh” Adlı Eseri (Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi): İnceleme-Edisyon Kritisli Metin*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, 438 s.

13 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, nu. 4313; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nu. TY2447; Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Şerîyye Bölümü, nu. 1032; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1326; Chester Beatty Library (İrlanda), pp. 15-16. Bu nüshaların yanında Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi BY5191 numaradaki eser de Senâyî'nin söz konusu eserinin bir nüshası olarak kaydedilmiştir. Ancak eseri incelediğimizde metnin diğer metinlerle örtüşmediği, bu sebeple ona ait olmadığı anlaşılmıştır.

14 Bu tercüme kronolojik olarak sırasıyla Lâmiî Çelebi (Tercüme H. 915/M. 1510), İbrahim İbn Hızır (Tercüme H. 918/M. 1512/1513), Senâyî (Tercüme H. 962/ M. 1554/1555), Âhi-zâde Abdülhalim (Tercüme H. 1009/ M. 1600/1601) tarafından yapılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Erdem Can ÖZTÜRK, *Lâmiî Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2015, s. 57; a.y., “Molla Câmî'den Kaynaklarda Zikredilmeyen Bir Tercüme: İbrahim İbn Hızır Es-Sirozî'nin ‘Alâ'imü'n-nübüvve'si’”, *Süfi Araştırmaları*, S. 11, 2015, s. 15-30.

olmuştur. Eserde Mollâ Câmî'nin kaleme aldığı 9 'Arabiyye, 6 şi'r, 2 beyt, 1 rubâ'î, 1 adet "Der Beyân-ı Midhat-ı Resûlu'llâh Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem" başlıklı, 1 adet "Kaside-yi Da'yel ibn Cerrâh" başlıklı şiir ve 1 adet de beyt olmak üzere toplam 21 Arapça manzum parçanın yanı sıra şair tarafından yazılmış 16 Türkçe manzum metin bulunmaktadır.

Şairin tercümesi içerisine yerleştirdiği manzumelerden biri olan "kerem" redifli kaside çalışmamızın asıl kısmını teşkil etmektedir. Metinde yer alan "Medh-i Hazret-i Bârî" başlıklı üç manzumeden biri olan "kerem" redifli bu dokuz beyitlik şiir, aruzun "fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün" vezniyle yazılmış olup Klasik Türk edebiyatında nazire geleneğinin mühim temsillerinden sayılan "kerem" redifli kasidelerin bir örneğidir.

"Kerem" redifli kasidelerin ilk örneği XV. yüzyıl şairlerinden Şeyhî (ö. 1429'dan sonra) tarafından kaleme alınmıştır. Şeyhî'nin bu şiirine yazılan ilk nazire Ahmed Paşa'ya (ö. 1496-97) ait olup kendisinden sonra yazılmış olan "kerem" kasideleri üzerindeki tesiri mühimdir. Bir araştırmada yapılan tespite göre Şeyhî'nin bu şiiri; Ahmed Paşa, Necâti Bey (ö. 1509), Resmî (ö. ?), Mehdî (ö. ?), Cem Sultan (ö. 1495), Ahmed-i Rıdvân (ö. 1528-1538 ?), Behiştî Ahmed Sinan (ö. 1511-12/1520 ?), Hayâlî (ö. 1557), Gelibolulu Âlî (ö. 1600), Aşkî-i Üsküdârî (ö. 1576), Yüsrî (ö. ?) gibi şairler tarafından tanzir edilmiş olup Ahmed Paşa, "kerem" redifli iki kaside kaleme almıştır.¹⁵ "Şeyhî'ye ait olan "kerem kasidesi" ile diğer şairlere ait olan kerem kasideleri arasında şekil ve muhteva yönünden ortak yanlar bulunmaktadır. Bu ortaklıklar, bizde daha sonraki şairlere ait olan kerem kasidelerinden Ahmed Paşa'ninkilerin Şeyhî'ninkine, ötekilerin ise Ahmed Paşa'ninkilere nazire olabileceği düşüncesini doğurdu."¹⁶ Senâ'î'nin yukarıda bahsi geçen "kerem" redifli şiirini de bu silsileye dâhil etmek mümkündür.

M. Fatih Köksal, nazire tanımlarında genel olarak vezin birliği, kafiye ve redif birliği, eda benzerliği gibi hususiyetlerde ittifak edildiğini söyler.¹⁷ Söz konusu edilen bütün "kerem" redifli kasideler, tıpkı Şeyhî'ninki gibi aruzun "fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün" vezniyle yazılmış olup –Gelibolulu Âlî'nin şiiri hariç – hepsi aynı kafiye ve redif üzerine kurulmuştur. Söyleyiş benzerliğini tespit edebilmemiz için ortak kelime kadrosu ve hayaller üzerine bazı müşterekler bulmamız gerekir ki incelememiz sırasında bu müştereklere tesadüf ettik. Ancak bahsi geçen şiirler, konu bakımından iki farklı şekilde ilerlemiş olduğu için söyleyiş de bu noktada değişmiştir.

Şairlerin söz konusu kasidelerini kaleme alma maksatlarını değerlendirdiğimiz takdirde karşımıza çıkan sebeplerden biri lütuf ve ihsan beklentisi, diğeri ise affedilme dileğidir. Şeyhî'nin zemin şiir diyebileceğimiz kasidesi, Germiyanoglu Yakup Bey (salt. 1387-1390, 1402-1411 ve 1413-1428) için yazılmış olup şairin maddî bir beklenti içinde olduğunu ifade eder. Ardından gelen örnekler Ahmed Paşa'ya ait iki şiirdir; bunlardan ilki yine zemin şiirde olduğu gibi ihsan

15 Zehra Göre, "Kerem Kasidelerine Dair", A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 39, Erzurum 2009, s. 919-956.

16 Mehmet İrkılata, *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2007, 241 s.

17 M. Fatih Köksal, *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 31.

beklentisiyle yazılmışken bir diğeri şairin af dileme vesilesidir. Dolayısıyla Ahmed Paşa'nın ikinci "kerem" kasidesi ile birlikte muhteva yenilenmiş, söz konusu bazı nazireler bu maksatla da yazılmaya başlamıştır. Bu noktada "zemin şiir" kavramı üzerine düşünmek gerekmektedir. M. Fatih Köksal, aynı vezin, kafiye ve redifteki nazirelerin ilk şiiri tanzir gibi düşünülmesinin yanlış olduğu görüşündedir. Bu şiirler arasında "ara şiir", "model şiir" diye adlandırabileceğimiz bir vasıta şiir de bulunabileceğini söyler.¹⁸ "Nazirecilikte 'zemin şiir-model şiir' farklılığı, şairler arasındaki teselsül bağlarının tespit edilebilmesinde son derece önemlidir."¹⁹ Bu hususlardan yola çıkarak Ahmed Paşa'nın, bahsimize konu olan Senâî'nin şiiri de dâhil olmak üzere, "kerem" redifli kasideler kaleme almış tüm şairler üzerindeki tesirini önemsemek ve göz önünde bulundurmamak gerekir.

Söz konusu kasideleri beyit sayısı, sunulduğu kişi, yazılış maksadı bakımından incelediğimizde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:²⁰

Şair	Beyit Sayısı	Sunulan Kimse	Yazılış Maksadı
Şeyhî	22	Germiyanoglu Yakup Bey	ihsan
Ahmed Paşa	42	Mahmûd Paşa	ihsan
	35	Fâtih Sultan Mehmed	af dilemek
Necâti Bey	32	Şehzâde Mahmûd	ihsan
Cem Sultan	74	II. Bâyezîd	af dilemek
Resmî	26	Fatih Sultan Mehmed	ihsan
Mehdî	13	Fatih Sultan Mehmed	ihsan
Behiştî Ahmed Sinan	Şiirin tamamına ulaşamamıştır.	II. Bâyezîd	af dileme
Ahmed-i Rıdvân	48	II. Bâyezîd	af dileme ve ihsan
Hayâlî	23	Kânûnî Sultan Süleymân	ihsan
Senâî	9	-	Allah övgüsü, Allah'tan rızasını dileme
Aşkî-i Üsküdarî	50	II. Selim	şikâyet ve ihsan
Gelibolulu Âlî	37	Lala Mustafa Paşa	ihsan
Yüsrî	72	Esad Paşa	ihsan

Senâî'nin şiirini göz önünde bulundurmaksızın tablo incelendiğinde XV. yüzyılda Şeyhî tarafından yazılan kerem kasidesinin bilhassa XV. ve XVI. yüzyıllarda olmak üzere XVIII. yüzyıla kadar tesirinin devam ettiğini görmek mümkündür. XVIII. yüzyılda yalnızca Yüsrî'nin kasidesine rastlamaktayız. Dolayısıyla "kerem" redifli kasidelerin daha ziyade XV. ve XVI. yüzyıllarda kaleme alındığını söyleyebiliriz. Kasidelerin beyit sayısı 13 ile 74 arasında değişmektedir. Şairlerin kasidelerini ya devrin padişahına ya da bir devlet büyüğüne sunduğu görülmektedir. Aşkî-i Üsküdarî'nin arka planda bir yardım beklentisi sezilmekle birlikte daha ziyade kıymetinin bilinmemesinden, kerem sahibi kimse kalmamasından yakındığı bir şikâyet-nâme olarak

18 M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 77.

19 M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 78.

20 Tablo, Mehmet İrkilata'nın adı geçen tezi ile Zehra Göre'nin bu tezdeki verilere katkıda bulunmak amacıyla Resmî, Mehdî, Ahmed-i Rıdvân, Aşkî-i Üsküdarî ve Yüsrî'nin nazireleri hakkında bilgi verdiği adı geçen makalesi üzerinden oluşturulmuştur. Senâî, tarafımızdan eklenerek beyit sayısı, sunulan kimse ve yazılış maksatları derlenmiştir.

değerlendirilebilecek manzumesi dışında kalan tüm nazirelerin yukarıda bahsi geçtiği gibi ihsan bulmak, af dilemek maksatlarıyla yazıldığı ortaya çıkmaktadır.

Senâyi'nin *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* içinde yer alan "kerem" redifli 9 beyitlik manzumesi ise şöyledir:

Medh-i Çazret-i Bâri²¹

.. -- / .. -- / .. -- / .. --

1 Ey cinân ravzasınıñ tahtına sulşân-ı kerem

Vey cihân milketinüñ varına hâkân-ı kerem

Ey cennetler bahçesinin tahtının kerem sultanı! Ey dünya mülkünün servetinin kerem hâkânı!

2 Emr-i marûfuñ-ıla bitdi nebâtât-ı zemîn

Çaşarât ile ter itdi anı bârân-ı kerem

Yeryüzünün bitkileri senin malum emrinle meydana geldi. Kerem yağmuru onu katrelerle ıslattı.

3 Çudretüñ gülşeninüñ gülleri hândân oldı

Baş açup kıldı senâ lâle-i Nu'mân-ı kerem

Kudretinin gül bahçesinin gülleri açıldı ve keremin Lâle-i Nu'mân'ı baş açıp övgüde bulundu.

4 Nazar-ı ğikmetüñe manzar olup âb-ı revân

Oldı görmekliğ-içun bir dahı püyân-ı kerem

Akan sular senin hikmet nazarına manzar olup bir daha görmek için keremin koşucusu oldu.

5 İşmetüñ zâhiridür olduğuña şâğib-i cüd

Senden umar dü-cihân mahlûkı ığsân-ı kerem

Dürüstlüğün, cömertlik sahibi olduğunun delilidir. İki cihanın mahlûku senden kerem bağıslamanı umar.

6 Enbiyâ ile veliler saña Vâğid didiler

Şutdılar dîn-i ferüñ mezhebin a'yân-ı kerem

Peygamberler ve veliler sana Vâhid dediler, kerem eşrâfi aydınlık dininin mezhebini tuttular.

7 Eyledi ceng-i ğazâ katline müşrik olanuñ

Şühedâ zümresine girmege merdân-ı kerem

21 Neslihan Polat, *a.g.t.*, s.127.

Keremin mertleri, şehitler zümresine girmek dileğiyle müşrik olanların katli için savaştı.

8 Cüduña şofra sipihr oldı kevâkib kâse

Mâh-ıla mihr-i felek anda olur nân-ı kerem

Cömertliğin için gökyüzü sofraya, yıldızlar kâse oldu. Feleğin ay ve güneşi de o sofrada keremin ekmeği olur.

9 Yâ İlâhî bu Senâyî kapunuñ bendesidür

Diler âzâd ola düzahdan aña kânı kerem

Ey Allah'ım! Bu Senâyî senin kapının kölesidir. Cehennemden kurtulmayı diler, ona keremin nerede?

Bahse konu olan bu manzume vezin, redif ve kafiye bakımından değerlendirildiğinde onun da “kerem” redifli kasideler silsilesinde yer aldığı görülmektedir. 9 beyitlik bu şiir de medhiye ve dua bölümlerinden oluşan bir kasidedir. Bilindiği gibi “kasidelerin genellikle ismini, yazılış amacını gösteren birer başlık vardır.”²² Tevhid türünde yazılmış bu kaside “Medh-i Hazret-i Bârî” başlığını taşır ve Allah’ın birliğini, yüceliğini, kudretini, cömertliğin kaynağı oluşunu anlatır; şairin kendisi için duası ile son bulur.

Bu kasidenin diğer nazireler arasında farklılık gösteren en önemli hususu metinde muhatapın doğrudan değişmiş olmasıdır. Konu ve muhatap değişse de eda, geçmiş örneklerle paralellik arz etmektedir. Nazire yazmanın gerekçelerinden biri olan zemin şiiri geçme arzusu, bu kasidede hissedilmemektedir. Daha ziyade “tetebbu” denilen “nazirenin bir üstünlük iddiası taşımayan, saygı duyulan bir şairin şiiri gibi yazmaya gayret etme tarzında bir nazire”²³ örneği şeklindedir. Ancak Senâyî’nin bu kasidesinde maksadın, dolayısıyla konunun farklı olmasından kaynaklanan söz konusu değişiklik, “kerem”in asıl kaynağına yönelme gayesiyle olmuş gibidir. Genel olarak bakıldığında şairin nazire yazdığına dair herhangi bir ize rastlamıyoruz. Ancak şiirler arasında görülen bazı paralellikler Senâyî’nin şiirinin önceki örneklere cevap mahiyetinde olduğunu düşündürmektedir. Bu münasebetle “Türk şairlerinin nazarında ‘karşılık vermek’le eşdeğer bir anlam ifade ettiği düşünülen”²⁴ ve nazire yerine kullanılan “cevâb” terimi de hatıra gelmektedir.

Senâyî’nin bu kasidesi söyleyiş ve eda bakımından ilk bakışta Ahmed Paşa’nın ikinci kerem kasidesine benzemektedir. Zira “ey” nidası ile şiire başlayan ve muhatabını işaret eden Ahmed Paşa, kendisinden sonra kerem kasidesi kaleme alan bazı şairler üzerinde bu noktada tesirli olmuş görünmektedir.

Ey muhât-i keremin katresi ummân-ı kerem

22 Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, İstanbul 2011, s.124.

23 M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.19.

24 M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.17.

*Bâğ-ı cûd ebr-i kefinden dolu bârân-ı kerem (Ahmed Paşa/2-1)*²⁵

Bu kaside, kendisinden evvel verilen örneklerdeki kelime kadrosuyla pek çok ortaklık ihtiva etmektedir. Bilhassa "kerem"le oluşturulan "sultân-ı kerem", "hâkân-ı kerem", "bârân-ı kerem", "ihsân-ı kerem", "â'yân-ı kerem", "nân-ı kerem" gibi terkipler bahsi geçen diğer nazirelerde de görülmektedir. Terkip dışında kalan muhtelif kelimeler için de aynı durum söz konusudur. Örneğin Senâî'nin kerem redifi ile terkip oluşturacak şekilde kullandığı "lâle-i Nu'mân" ifadesi, kendisi ile aynı devirde yaşamış ve şiirini Kânûnî Sultân Süleymân övgüsü yaparak ihsan dilemek maksadıyla kaleme almış olan Hayâlî'de de karşımıza çıkar:

Âdeme bezl durur kâna güher ebre hayâ

*Güle bu reng yeter lâle-i Nu'mân'a kerem (Hayâlî/4)*²⁶

Kudretüñ gülşeninüñ gülleri handân oldı

*Baş açup kıldı şenâ lâle-i Nu'mân-ı kerem (Senâî/3)*²⁷

Eda ve kelime kadrosu bakımından çok fazla ortaklık taşımayan bu iki şiirde "lâle-i Nu'mân" ifadesinin müşterekliği dikkat çekicidir. "Lâle-i Nu'mân dağ eteklerini ve kırları kan kırmızı rengiyle süsleyen gelinciktir."²⁸ Baş aç-, senâ kıl – ve kırmızı renkli lâle, "kızılbaşlık" kavramını çağrıştırmaktadır ki Senâî'nin tercümesinin büyük bir kısmını Hz. Ali ve e'imme-i isnâ aşere ayırdığını göz önünde bulundurursak bu çağrışım yerinde olur. "İslâm öncesi ve İslâmî devre ait kaynaklarda baş açmanın bir dua esnasında teslim ve itaat sembolü olarak kullanıldığı"²⁹, "Allah'tan bir şey isterken de yalvarma sadedinde başın açıldığı"³⁰, "bazı duâlar baş açık yapılırsa çabuk kabul olunacağı"³¹, bilgisi kaydedilmiştir ve Senâî'nin beytinde de deyim bu manası açıktır. Bununla beraber söz konusu ifade, Kalenderî kimselerin çâr-dârb olup baş açık gezmelerini de hatırlatmaktadır. Hayâlî'nin de bir dönem Kalenderîliğe mensup şairler arasında yer aldığını göz önünde bulundurursak Senâî'nin bu ifadeleri seçmesinin tesadüfi olmadığını düşünebiliriz.

Senâî'nin şiiri ile diğer nazireler arasında kelime kadrosu yanında bu kelimeler vasıtasıyla kurulan hayaller de benzerlik göstermektedir. Örneğin Senâî, Allah'ın cömertliğini ifade ettiği bir beytinde feleğin sofrası, yıldızların kâse, güneş ve ayın da o sofrada ekmeğini tasavvur etmiştir.³²

25 Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 68.

26 Ali Nihad Tarlan, *Hayâlî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 49.

27 Neslihan Polat, a.g.t., s. 127.

28 Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.20.

29 Hayati Develi, "Dua ve Yas Motifi Olarak 'baş aç-' Tabiri", *Türkiyat Mecmuası*, S.20, 2010, s.103.

30 Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C.2, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2017, s.70.

31 Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz: Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013, s. 84.

32 Klasik Türk edebiyatı şairlerinin muhayyilesinde farklı tasavvurlarla yer alan bu hayalin bir örneği de Taşlıcalı Yahyâ Bey'in (ö.1582) aşağıdaki kıtasıdır:

Hân-ı Hakdur bu felek mihr ile mehdür iki nân

Mihre kimse degmemişdür ortada meh toğranan

Her ne deñlü toğranursa gün-be-gün artar yine

Cûduña sofrâ sipîhr oldı kevâkib kâse

Mâh-ıla mihr-i felek anda olur nân-ı kerem (Senâyî/8)³³

Memduhun cömertlik sofrası karşısında mihr ile mâhın dahi yavan bir ekmek gibi kalışı ya da buna benzer hayaller, daha evvel yazılmış örneklerde de şiirin sunulduğu devlet büyüğünün cömertliğinin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır:

Gök tenûrunda kuru kurs okunur mihr ile mâh

Hân-ı lutfunla firâvân olalı nân-ı kerem (Ahmed Paşa/2-18)³⁴

Ger sitârem var ise halkası olam didi çarh

İşigüñde yayıcak sofrâ-i ihsâmı kerem (Necâtî Bey/17)³⁵

Külçe-i mihr ü mehi az göre bir mûr-ı za`îf

Sofra-i lutfîñ-ıla `âmm ola ger hân-ı kerem (Cem Sultan/32)³⁶

Süfre-i mihr sini tebsiler olur bu nücûm

Sen ki dîvân-ı `atâda dokesin hvân-ı kerem (Resmî/19)³⁷

Âsumânda çü yavan kurs durur mihr ile mâh

Nî`metüñ h`ân-ı firâvân olalı nân-ı kerem (Ahmed-i Rıdvân/ 18)³⁸

Bu örneklerde gördüğümüz Senâyî'nin şiiri ile diğer nazireler arasındaki ifade benzerlikleri, kelime ortaklıkları çoğaltılabilir; ancak Senâyî'nin mevcut manzumeler içerisinde hangi kasideyi “model şiir” olarak aldığı hususu üzerine düşündüğümüz takdirde en çok müşteriye Necâtî Bey'in kasidesinde rastlarız. Bunu gösterebiliriz:

Necâtî Bey	Senâyî
Hamdü'lillâh kim irişdi yine devrân-ı kerem Baht ile çıkdı şeref tahtına sultân-ı kerem (1)	Ey cinân ravzasınuñ tahtına sultân-ı kerem Vey cihân milketinüñ varına hâkân-ı kerem (1)
Tâ huzûr ile ide halk ferâgat hâbın Yagdurur ebr-i kefi `âleme bârân-ı kerem (8)	Emr-i ma`rûfuñ-ıla bitdi nebâtât-ı zemîn Katarât ile ter itdi anı bârân-ı kerem (2)
Meclisine nice gülşen dimesün her kişi kim Her nefesde açılır gonca-ı handân-ı kerem (7)	Kudretüñ gülşeninüñ gülleri handân oldı Baş açup kıldı senâ lâle-i Nu`mân-ı kerem (3)
Gayrı şehler kereminden eger ihsân ideler Sen idersin bu cihân halkına ihsân-ı kerem (14)	İsmetüñ zâhiridür olduğuna sâhib-i cûd Senden umar dü-cihân mahlûkı ihsân-ı kerem (5)

Himmetüñ artsun dir iseñ turma dâyim toğra nân (Çavuşoğlu 1977: 603).

33 Neslihan Polat, *a.g.t.*, s. 128.

34 Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, s. 69.

35 Ali Nihad Tarlan, *Necâtî Beg Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 90.

36 İ. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.26.

37 Zehra Göre, *a.g.t.*, s. 941.

38 Halil Çeltik, *Ahmed-i Rıdvân Divânı*, Ankara 2017, s. 137, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55738,ahmed-i-ridvan-divanipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 10.09.2018]

Ger sitârem var ise halkası olam didi çarh İşıgünde yayıcak sofra-i ihsânı kerem (17)	Cûduña sofrâ sipîhr oldı kevâkib kâse Mâh-ıla mihr-i felek anda olur nân-ı kerem (8)
Ben esîrûn sitem-i dehrden âzâd eyle Ben gedâya nazar it lûtf ile sultân-ı kerem (25)	Yâ İlâhî bu Senâyi kapunuñ bendesidür Diler âzâd ola dûzahdan âña kanı kerem (9)

Senâyi'nin kelime kadrosu, diğer nazirelerle de azımsanmayacak kadar ortaklık arz etmekle beraber Necâtî Bey'in şiirindeki isim, fiil, terkip müsterekleri ve ifade benzerlikleri daha dikkat çekici gözükmemektedir. Söyleyiş bakımından değerlendirirsek bilhassa Ahmed Paşa'nın Fâtih Sultan Mehmed'e, Cem Sultan'ın II. Bâyezî'de af dilemek maksadıyla yazdıkları kerem kasidelerinde yaşanmışlıkların söz konusu edilmesi münasebetiyle tahkiyevî anlatımın ön planda olduğunu görürüz. Necâtî Bey, Şehzâde Mahmûd'un cömertliğini övmek ve onun ihsanına mazhar olmak maksadıyla kaleme aldığı kasidesinde medhiyeyi ön plana çıkarır. Söz konusu manzumeleri incelediğimizde "Necâtî Bey'in anlatımında Şeyhî'den etkilendiğini ve Kerem Kasidesi'nde Şeyhî gibi tasvîrî anlatım, tahkiyevî anlatım ve doğrudan anlatımdan yararlandığını, böylece ifadelerini zenginleştirmeye çalıştığını görmekteyiz."³⁹ Bununla beraber Senâyi'nin şiirinde de hem tahkiyevî hem tasvirî anlatım bir aradadır.

Yukarıda söylediklerimizden hareketle Senâyi'nin kasidesinin bir mecmûa ya da divânda yer alan müstakil bir manzume olmayıp Hz. Muhammed'in peygamberliğinin delillerini anlatan bir eserde bulunduğunu göz önüne almamız gerekir. Ancak yine de eğer şair, geleneği devam ettirme kaygısı taşıysaydı "kerem" redifli şiirini, eserini sunduğu ve övgüsünü yaptığı Kânûnî Sultan Süleymân için ayırdığı bölümde de yazabilirdi. Bu noktada Senâyi'nin naziresi/cevâbı vesilesiyle "kerem" in asıl kaynağını göstermek istediği düşünülebilir. Dolayısıyla şairin "nazm-ı üstâd" a yazılan bu naziresi, konusu itibarıyla diğer nazirelerden farklı bir yerdedir, yani "tâze cevâb"dır.⁴⁰

Kaynaklar

- Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Haz. Süleyman Solmaz, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.
- CUNBUR, Müjgân, "Senâî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. 7, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Yahyâ Bey Divânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.
- ÇELTİK, Halil, *Ahmed-i Ridvân Divânı*, Ankara 2017. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55738,ahmed-i-ridvan-divanipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 10.09.2018]
- DEVELİ, Hayati, "Dua ve Yas Motifi Olarak 'baş aç-' Tabiri", *Türkiyat Mecmuası*, S. 20, 2010, s. 85-111.
- ERSOYLU, İ. Halil, *Cem Sultan'ın Türkçe Divânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- GÖRE, Zehra, "Kerem Kasidelerine Dair", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 39, Erzurum 2009, s. 919-956.

39 Mehmet Irkılata, *a.g.t.*, s. 219.

40 *Nazm-ı üstâda nazire nice mümkün Nâbi*
Tâze-gû tâze-zebân tâze cevâb isterler (Köksal 2006: 39)

- IRKILATA, Mehmet, *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2007.
- İPEKTEN, H. – İSEN, M. – TOPARLI, R. vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Meşâhiri*, Haz. Mehmet Sarı, Ahmet Karaman, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 1999.
- KARTAL, Ahmet, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zünûn*, Haz. Rüştü Balcı, C. 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Haz. Aysun Sungurhan, 2017. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [erişim tarihi: 18.08.2018]
- KÖKSAL, M. Fatih, *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- KURNAZ, Cemal-ÇELTİK, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, İstanbul 2011.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Haz. Nuri Akbayar, C. 5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Mustafa Tatçı, C. II, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2003.
- Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu’arâ*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012.
- ONAY, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü: Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013.
- ÖZTÜRK, Erdem Can, *Lâmi’î Çelebi’nin Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi*, Gece Kitaplığı, İstanbul 2015.
- , “Molla Câmî’den Kaynaklarda Zikredilmeyen Bir Tercüme: İbrahim İbn Hızır Es-Sirozî’nin ‘Alâ’imü’n-nübüvve’si”, *Sûfi Araştırmaları*, S. 11, 2015, s. 15-30.
- POLAT, Neslihan, *Senâyi’nin “Menâkıb-ı Mûcizât-ı Resûlu’llâh” Adlı Eseri (Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi): İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- SELÇUK, Engin, “Senâyi, Senâyi Mehmed Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3382> [erişim tarihi: 13.08.2018]